Egy kreatív matematikaóra

A matematikai kreativitás kialakításához nem feltétlenül szükséges a legmodernebb technikai apparátus. Néha megteszi a fekete tábla és a fehér kréta. Az alkotásra tanítani is lehet, amire most egy konkrét matematikaóra felépítését mutatom be, amit már tíz éve alkalmazok sikeresen.

A számtani-mértani közepek közötti egyenlőtlenség a matematika egyik legfontosabb egyenlőtlensége. Sok matematikus igazolta saját módszerével, így például *Cauchy, Liuville, Norris, Cooper* is. Most a szakirodalomban ismert bizonyításoktól eltérő, saját bizonyítást mutatunk be. Kiindulunk az $(x_2-x_1)^2 \geq 0$ egyenlőtlenségből, ami átrendezés után felírható mint $x_2^2 \geq x_1(2x_2 - x_1)$ A továbbiakban feltételezzük, hogy $x_1, x_2, x_3 \geq 0$. Ezen feltételek mellett az $(x_3-x_2)^2(x_3+2x_2) \geq 0$ egyenlőtlenség teljesül, ami átrendezés után felírható a következő alakba:$x_2^2(3x_3 - 2x_2) \leq x_3^3$.

Mivel

$$x_3^3 \geq x_2^2(3x_3-2x_2) \quad \text{és)} \quad x_2^2 \geq x_1(2x_2-x_1)$$

ezért

$$x_3^3 \geq x_2^2(3x_3-2x_2) \geq x_1(2x_2-x_1)(3x_3-2x_2).$$

Egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül, ha $x_1 = x_2 = x_3$.

A matematikai indukció elvét alkalmazva, a fenti két egyenlőtlenségből kiindulva feltételezzük, hogy az $x_1,...,x_{n-1} \geq 0$ jelölés alkalmazásával az

$$x_{n-1}^{n-1} \geq x_1(2x_2\text{-}x_1)...((n\text{-}1)x_{n\text{-}1} - (n\text{Ì}2)x_{n\text{-}2})$$

egyenlőtlenség teljesül, valamint egyenlőség akkor és csakis akkor érvényesül, ha $x_1 = ... = x_{n-1}$.

Most igazoljuk, hogy egyenlőtlenségünk öröklődik, azaz teljesül n-re is, azaz $x_n^n \geq x_1(2x_2\text{-}x_1)...(nx_n\text{-}(n\text{-}1)x_{n-1})$, valamint egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül, ha $x_1 = ... = x_n$. Ennek bizonyítása a következő:

$$x_1(2x_2-x_1)...((n-1)x_{n-1}-(n-2)x_{n-2})(nx_n-(n-1)x_{n-1}) \leq x_{n-1}^{n-1}(nx_n-(n-1)_{xn-1}$$

azaz azt kell igazolni, hogy

$$x_{n-1}^{n-1}(nx_n-(n-1)x_{n-1}) \leq x_n^n.$$

Átrendezés után

$$nx_{n-1}^{n-1}(x_n - x_{n-1}) \leq x_n^n - x_{n-1}^n$$

innen pedig

$$(x_n - x_{n-1})(x_n^{n-1} + x_n^{n-2}x_{n-1} + \ldots + x_{n-1}^{n-1} - n\,x_{n-1}^{n-1} \geq 0$$

azaz

$$(x_n - x_{n-1})((x_n^{n-1} - x_{n-1}^{n-1}) + (x_n^{n-2}x_{n-1} - x_{n-1}^{n-1}) + \ldots + (x_{n-1}^{n-1} - x_{n-1}^{n-1})) \geq 0$$

Tényezőkra bontva a zárójeleket

$$(x_n - x_{n-1})^2((x_n^{n-2} + x_n^{n-3}x_{n-1} + \ldots + x_{n-1}^{n-1}) + (x_n^{n-3} + x_n^{n-4}x_{n-1} + \ldots$$
$$\ldots + x_{n-1}^{n-3})(x_{n-1} + \ldots + x_{n-1}^{n-2}) \geq 0$$

állításunkat igazoltuk. Egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül, ha $x_{n-1} = x_n$. Ezzel igazoltuk a következő tételt: Ha $x_k \geq 0$, $(k = 1,2,...,n)$, akkor teljesül a következő egyenlőtlenség: $x_n^n \geq x_1(2x_2-x_1)...(nx_n-(n-1)x_{n-1})$. Egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül, ha $x_1 = x_2 = ... = x_n$. E szép eredmény legfontosabb alkalmazása a számtani és mértani közepek közötti egyenlőtlenségeknek igazolása.

Tétel:
Ha $a_k \geq 0$, $(k = 1, 2,\ldots,n)$ akkor

$$\frac{a_1 + a_2 + \ldots + a_n}{n} \geq \sqrt[n]{a_1 \cdot a_2 \cdot \ldots \cdot a_n}$$

Egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül, ha $a_1 = a_2 = \ldots = a_n$.
Bizonyítás: Legyenek $a_k = kx_k-(k-1)x_{k-1}$, $a_1=x_1 (k = 1, 2,\ldots,n)$ A számítások elvégzése után $x_k=\frac{1}{k}(a_1+a_2+\ldots+a_k)(k = 1,2,\ldots,n)$. Ezt behelyettesítve az előző tételben a kívánt eredményt kapjuk. Egyenlőség akkor és csakis akkor teljesül az első tételben, ha $x_1 = x_2 =\ldots=x_n$ azaz $a_1 = \frac{1}{2}(a_1+a_2)=\ldots=\frac{1}{n}(a_1+a_2+\ldots+a_n)$. Megoldva ezt az egyenletrendszert azt kapjuk, hogy $a_1= a_2=\ldots=a_n$.

A fenti egyenlőtlenségek történelmi hátterének tanulmányozására, valamint alkalmazásukra és újak szerkesztésére a megadott irodalmat különösen ajánlom.

IRODALOM

Pólya G.– G.H. Hardy – J.E. Littlewood: Inequalities, Cambridge, 1952.
Mitrinovič D.S.: Analitičke nejednakosti, Beograd, 1970.

BENCZE MIHÁLY

Szakdolgozatok 1993

Az ELTE TTK levelező technikaszakos végzett hallgatók záródolgozatai II.

Kádas László: Papírkészítés – papírgyártás

(Egy gyártástechnológia fejlődése)

A szerző a papíripari szakképesítését továbbfejlesztve készítette el a szakdolgozatát. A személyéhez közel álló téma feldolgozása során felhasználta az ipari tapasztalatait. Jól választotta meg rendezőelveit, a rész és egész viszonyát. Technikatörténeti szempontból is érdekes technológiai lépésekre is felhívja a figyelmet, jelezve, hogy a kínai papírgyártás ősi lépései számos esetben nagyon sok hasonlóságot mutatnak a mai modern technológiákkal. A kínaiak is 72 mveleti lépésre bontották papírgyártást. A technológiák összehasonlíthatósági szempontjainak figyelembevételével a szerzőnek 15 művelettípusra sikerült bontani.

A dolgozat megemlíti a környezetbarát technológiák és az újrafelhasználás lehetőségeit. Nem kell már erdőket pusztítani, a fehérítést hidrogénperoxiddal is meg lehet oldani. A művelettervekben egyre gyakoribbak lesznek a leágazások, az anyag visszaforgatások. A technológiához használatos vegyszerek regenerálással visszaforgathatók, a környezetkárosítás eltűrhető szinre csökkenthető (rostszűrés, a hulladék besűrítve és semlegesítve pl. útépítési töltelék anyagként elhelyezhető).

Szántainé Zelencsuk Ilona: A biotechnológia fejlődése

A technológia legújabb ágának fejlődését dolgozta fel a szerző. A történeti áttekintésnél a súlypontot a géntechnológia fejlődésére helyezi.

A 3. fejezet a géntechnológiai alapfogalmakat foglalja. Jól gyűjtötte össze a szakirodalomban található legjobb minőségű magyarázó ábrákat is. A negyedik részben a gén-